

Міністерство освіти і науки України

**Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди**

**Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова**

**Установа адукацыі «Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя
П.М. Машэрава»
Гістарычны факультэт**

ІППО КМПУ ім. Б.Д.Грінченка

**Актуальні проблеми методики навчання історії,
правознавства та суспільствознавчих дисциплін**

Випуск 6

Харків – 2014

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ПРАВОЗНАВСТВА

УДК 347.789:303

Письменицький А.А., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства історичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Теоретико-правові новації викладання курсу інформаційного права у ВНЗ України

Робота присвячена питанням формування в інформаційному праві новітніх теоретичних правових вчень. Ці концепції дають нове уявлення про суб'єктний та об'єктний склад інформаційних правових відносин, розвивають правове вчення про інформаційне суспільство. Взаємозв'язок цих концепцій з інформаційними відносинами сприяє формуванню наукової школи теорії інформаційного права.

Ключові слова: *галузь інформаційного права, новації в інформаційному праві, особливі суб'єкти інформаційних правових відносин, інформаційне суспільство, інформаційна юридична відповідальність*

Робота посвящена вопросам формирования в информационном праве новейших теоретических правовых учений. Эти концепции дают новое представление о субъектном и объектном составе информационных правовых отношений, развивают правовое учение об информационном обществе. Взаимосвязь этих концепций с информационными отношениями способствует формированию научной школы теории информационного права.

Ключевые слова: *отрасль информационного права, новации в информационном праве, особые субъекты информационных правовых отношений, информационное общество, информационная и юридическая ответственность*

Work on the formation of in the information right the latest theoretical legal doctrines. These concepts give new ideas about subject and object composition information legal relations, develop legal doctrine about the information society. The relationship of these concepts with information relationship contributes to the formation of scientific schools of the theory of information law.

Keywords: *industry information law, innovations in information law, special subjects of informational legal relations, information society, information and legal responsibility*

Реформування системи вищої освіти в Україні обумовлює удосконалення підходів до методики викладання дисциплін, відповідно до вимог європейського освітянського простору. Зокрема, це стосується і питання привнесення в навчальний процес авторського доробку вчених. Сьогодні виникає потреба у відході від консервативного аудиторного «начитування» класичних, догматичних конструкцій, категорій та заідеологізованих позицій. Інтенсивність розвитку інформаційних процесів в суспільстві також сприяє втіленню в інформаційно-спрямовані навчальні курси цілого комплексу новацій, що відповідають соціальним запитам та більш практичному орієнтуванню підготовки майбутніх фахівців.

Новації теоретико-правового змісту набувають сьогодні поширення і в інформаційному праві, як науковому напрямку юриспруденції, як галузевому напрямку в системі права і як дисциплінарному курсу підготовки правників всіх спеціалізацій. Актуальність цього питання загострюється в умовах інформаційної конфронтації України на міждержавному рівні з Російською Федерацією, на етапі, поки що, недосконалості розвитку інформаційного

суспільства в українських реаліях. Одночасно, політичне декларування прагнення владних інститутів до більшої «прозорості», транспарентності своєї діяльності, у поєднанні з повсякденними прикладами масового ігнорування посадовцями законодавчо закріпленої свободи діяльності ЗМІ, переслідування журналістського корпусу за професійну діяльність та створення штучних перепон в здійсненні громадянами права на інформацію, підштовхує науковців до необхідності удосконалення своїх досліджень в напрямку підвищення якості інформаційної культури.

Саме ці обставини сприяли утворенню в інформаційно-правовому науковому просторі декількох концептуальних підходів, що значною мірою оновлюють бачення сучасних інформаційно-правових вчень. Серед таких наукових конструкцій, в першу чергу, доцільно виокремити: доктрину галузевості інформаційного права в системі національного права і законодавства; доктрину розширеного тлумачення права на інформацію; концепцію неординарності об'єкту інформаційно-правових відносин; вчення про особливих суб'єктів інформаційно-правових відносин; концепція правових засад інформаційного суспільства; вчення про інформаційний суверенітет держави; вчення про інформаційно-правову відповідальність.

На протязі останніх двадцяти років означені наукові проблеми були сферою досліджень таких вчених як: В.Д. Гапотій, О.С. Денісова, Т.Є. Мураховська, А. А. Письменицький, О.С. Рожественська, С.В. Стасюк, В.М. Супрун, В.С. Цимбалюк та інші.

Науково-методологічною основою вчинення питання про правові фундаментальні новації в інформаційно-правовій сфері виступають загально-філософські прийоми матеріалістичної діалектики, порівняльний аналіз та системно-структурний підхід до розуміння виокремлюючих характеристик правових відносин інформаційного спрямування.

Мета цієї роботи висвітлити в новому теоретико-правовому ракурсі значення окремих досягнень українських дослідників права для комплексного розуміння особливостей галузі інформаційного права.

Об'єктом дослідження виступає інформаційно-правове середовище суспільних відносин.

Безпосередній об'єкт вивчення в цій роботі – це новації теоретико-правового змісту у викладанні навчального курсу інформаційного права.

Кожному історичному типові права притаманна своя система, що відбиває особливості цього типу і всієї суспільної формації. З отриманням незалежності в Україні відбуваються ґрунтовні перетворення суспільних відносин, що спричиняють докорінні зміни в їх правовому регулюванні. Проходить процес трансформації системи права. Відтак, в нашій державі формується власна, оновлена система права, тому на основі сучасних наукових досягнень повинен формуватися і якісно новий погляд на цю систему.

Галузь права є однією з найважливіших основ формування системи законодавства, систематизації нормативно-правових актів, тому багато проблемних питань виникає саме при ідентифікації певного елемента як галузі. Від ступеня охоплення аспектів дослідження цієї категорії залежить і розвиток спеціалізованих юридичних дисциплін. Теоретики права та дослідники галузевих юридичних наук не раз наголошували на необхідності теоретичних пошуків, узагальнень, пов'язаних з виникненням нових елементів в системі права. Так, О. Гавловський та А.Письменицький, оцінюючи структурний статус інформаційного права, наголошують, що однією з необхідних передумов розв'язання такого завдання є наукове розроблення низки проблем не галузевого, а загальнотеоретичного рівня. До таких науковці відносять наступні: з'ясування співвідношення між інформаційним законодавством і інформаційним правом; виділення критеріїв виокремлення «інформаційного права» у відносно самостійний, специфічний підрозділ системи права; визначення структурного («елементного») статусу цього підрозділу у системі права (галузь чи підгалузь, єдина чи комплексна) і т. ін.

Таким чином, очевидна необхідність формування відповідних історико-правових та теоретико-методологічних засад для розвитку галузевих юридичних наук, відтворення цілісної картини функціонування права як системи.

Науковими дослідженнями радянських часів було закладено основу вирішення теоретичних проблем системи права. Сьогодні в умовах побудови системи права і

законодавства незалежної України ці проблеми набувають особливої актуальності, а відтак потребують і історико-правового узагальнення Реформування, що наразі відбувається в усіх сферах соціального життя, потребує інтенсивної нормотворчості, яка повинна здійснюватись на чіткому науковому підґрунті. Питання виявлення закономірностей існування та розвитку системи права належать до «вічних» у тому розумінні, що система права – це складна, багатofакторна система. З розвитком суспільних відносин вона не тільки поповнюється новими нормами, а й збагачується певними закономірностями їх упорядкування, які потрібно виявляти і досліджувати.

Очевидно, що багато в чому спрацював принцип наступництва, і тому система права України віддзеркалює основні риси системи права радянських часів; проте уже спостерігаються в ній суттєві зміни, отож юридична наука не повинна відставати від правової дійсності. Є потреба в розробці загальних теоретичних засад, виявленні нових існуючих закономірностей, обґрунтуванні сучасного категоріального апарату, що відповідало б особливостям системи права України.

Не применшуючи ролі й цінності попередніх наукових розробок, необхідно зазначити, що в українській науці дотепер немає комплексних історико-правових та теоретичних досліджень проблеми формування нових галузей у системі права нашої держави. Таким чином, глибоке вивчення її набуває особливого змісту та актуальності, що і зумовило вибір теми даного роботи.

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці провідних вітчизняних і зарубіжних правознавців та вчених інших галузей соціального знання: філософів, соціологів тощо.

Емпіричну базу дослідження склали система законодавства та система права України.

Наукову джерельну основу даної роботи становлять, в першу чергу, дослідження вітчизняних науковців-правників, результати яких знайшли своє відображення у їх наукових статтях, дисертаціях та монографіях зі сфери інформаційно-правової спрямованості.

В.С. Цимбалюк, О.А. в контексті доктрини інформаційного суспільства та категоріального становлення предмету і методології інформаційного права звертається до питань галузевої характеристики цього напрямку юриспруденції в своїй монографії «Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства» 2011 року [1]. Автор розкриває сутність базових понять інформаційного права, таких, як "людина", "громадянин", "особа", "права", "свободи", "інформація" та "дані", висвітлено гносеологію категорії "право". Визначено ознаки інформаційного права, наведено загальну характеристику його основних інститутів - засобів масової інформації, науки й освіти, інформатизації та Національної програми інформатизації, інтелектуальної власності, захисту персональних даних, електронної комерції, банкінгу, урядування й інформаційної безпеки. Одночасно, обґрунтовується необхідність реформування інформаційного законодавства, запропоновано методику його кодифікації [1].

В дисертації О.С. Денісової “Роль преси у правовому інформуванні громадян України”, 2002 року [2], також йдеться про галузеві ознаки інформаційного права в інституціональному аспекті крізь особливості ролі ЗМІ в інформаційному соціальному обороті. Зокрема розглянуто проблеми теорії правового інформування та права на правову інформацію. Цим же автором у співавторстві з М.М. Денісовою та Б.В. Бабіним значно пізніше, у 2009 році, було проведено в роботі “Структурні механізми правового інформування населення в Україні” на монографічному рівні дослідження теоретичних та практичних проблем структурних механізмів правового інформування населення в Україні. Тут авторами визначаються такі класифікаційні види правового інформування як нормативно-правове і ненормативно-правове, що вперше удосконалює розуміння поширення інформації про правову дійсність на науковому юридичному рівні.

О.С. Рождественська пропонує в своїй дисертації “Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект)” 2009 року [3] новий підхід до розуміння інформаційного права крізь структуру самих правових відносин і, зокрема їх суб'єктного складу, шляхом розширення класифікації суб'єктів цих правовідносин. В цій дисертації охарактеризовано загальнотеоретичні аспекти щодо особливого суб'єкта інформаційних

правовідносин. В результаті здійсненого аналізу сформульовано авторське визначення поняття «особливий суб'єкт інформаційних правовідносин»: це – суб'єкт права, фізична особа, якій відповідно до закону надається більша, ніж іншим суб'єктам інформаційних відносин, можливість у реалізації права на інформацію у зв'язку зі специфікою її професійної діяльності, яка спрямована на забезпечення і гарантування повноти права на інформацію іншим суб'єктам.

До специфіки правосуб'єктності особливих суб'єктів інформаційних правовідносин віднесено те, що їх право-, діє-, та деліктоздатність відрізняється від право-, діє- та деліктоздатності інших учасників. Відмінними рисами правоздатності особливого суб'єкта інформаційних правовідносин визнається те, що відповідно до закону він має додаткові права у сфері збору, використання і розповсюдження інформації; переваги на пошук, збір і отримання аналітичної інформації; право на використання різних джерел інформації; право на використання інформації різного статусу – як відкритої, так і закритої; право встановлювати режим доступу до інформації, наприклад, відносити інформацію до державної таємниці. Особливими суб'єктами інформаційно-правових відносин є журналісти, оперативні працівники правоохоронних органів, державні експерти з питань таємниць [3. с. 167-170].

Серед найновіших юридичних досліджень щодо інформаційно-правової сфери суспільних відносин, інформаційного права та інформаційного суспільства і правової держави доцільно виділити дослідження В.М. Супруна, який в своїй дисертації “Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету” 2010 року формулює авторський підхід до визначення поняття “інформаційний суверенітет” [4]. Так, інформаційний суверенітет України – це виняткове право України відповідно до Конституції і законодавства України, нормами міжнародного права самостійно і незалежно, з дотриманням балансу інтересів особи, суспільства і держави визначати і здійснювати внутрішні і геополітичні національні інтереси в інформаційній сфері; державну внутрішню і зовнішню інформаційну політику; розпоряджатися власними інформаційними ресурсами; формувати інфраструктуру національного інформаційного простору; створювати умови для його інтеграції в світовий інформаційний простір і гарантувати інформаційну безпеку держави [4, с. 15].

Автором проведено порівняльний аналіз цього поняття з суміжними категоріями “державний суверенітет”, “інформаційна безпека”, “свобода інформації”, “незалежність засобів масової інформації”.

У дисертаційному дослідженні Т. Є. Мураховської “Формування нових галузей в системі права України” 2011 року [5] на теоретико-правовому рівні автором загострюється постановка наукового питання про розуміння інформаційного права як комплексної галузі, та здійснюється порівняння наукових концепцій щодо розуміння галузевих ознак в системі права.

У дисертації 2012 року Стасюк С.В. “Об'єкт інформаційних правових відносин: загальнотеоретичний аспект” [6] зустрічаємо узагальнення стану наукової дослідженості об'єкта правових відносин в інформаційній сфері. Як об'єкт інформаційних правовідносин тут розкриваються і складові права на інформацію, і безпосередньо сама інформація та її носії, і дії сторін таких відносин з приводу реалізації права на інформацію, як предметної основи інформаційного права. Згідно до авторського підходу, до структурних частин цінностей, які охороняються інформаційним законодавством, відносяться наступні: суб'єкти суспільних відносин; їх дії або стан по відношенню один до одного; певні блага та інтереси, що належать цим суб'єктам; предмети, залучені в сферу цих відносин. На думку автора, інформацію не потрібно ототожнювати з поняттями „відомості” та „повідомлення”. Відповідно до ціннісного підходу, інформація являє собою соціальне благо, яке входить до системи реальних життєвих відносин та системи матеріальних і духовних цінностей суспільства. Такий підхід призводить до можливості дати авторське визначення об'єкта інформаційних відносин: «це певне соціальне благо у вигляді втілення суб'єктами права в життя діянь щодо повідомлення, яке відображено на документальному чи іншому матеріальному носії, або публічно оголошено і містить відомості про різноманітні події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі».

До питань становлення галузі інформаційного права, свободи засобів масової інформації на шляху формування громадянського суспільства і правової держави звертається і

автор цієї роботи в своїх наукових публікаціях з 1993 року та дисертації 1997 року «Взаємодія держави і засобів масової інформації» А.А. Письменицький [7] та монографії 2012 року «Загальна теорія інформаційного права» [8]. На основі аналізу теоретичної правової літератури і нормативно-правових актів ним досліджувались аспекти взаємодії засобів масової інформації з гілками державної влади, роль засобів масової інформації в становленні і розвитку демократії, проблеми і сфери правового регулювання діяльності засобів масової інформації, шляху і перспективи розвитку інформаційного права і законодавства. За ознакою хронологічності видань ці публікації можна визнати основоположними для становлення інформаційного права в Україні. В означених роботах в якості одного з новачків цих елементів виступає і авторська категоріальна конструкція розширеного тлумачення права на інформацію: «як права кожного на пошук і отримання, виготовлення, використання і зберігання, поширення і захист інформації, в будь-який вільно обраний спосіб і не залежно від кордонів» [8, с. 62]. Окрім цього, наголошується на можливості сучасного розуміння в режимі регулювання інформаційних відносин такого нового правового явища як інформаційно-правова відповідальність, що розуміється як систему заходів примусового характеру, передбачених чинним законодавством, що призводять до претерпівання порушником інформаційного законодавства певних обмежень в інформаційних правах і свободах [8, с. 133].

Таким чином, процес систематичних наукових розвідок в інформаційно-правовому напрямку поступово призводить до формування комплексної наукової школи теорії інформаційного права, що розвиває цілу низку новачків підходів до розуміння складних аспектів сучасних інформаційно-правових відносин.

Закономірною постає потреба у впровадженні в навчальний процес по курсу інформаційного права означених досягнень науковців попри цілу низку перепон (скорочення аудиторного навантаження, ігнорування потреби в індивідуальних формах навчання, видалення з навчальних планів невеликих дисциплінарних курсів), що переважно штучно створені на шляху організації підготовки фахівців правничого, журналістського спрямування, спеціалістів з питань громадських зв'язків, викладачів основ права та інших.

Корисним вбачається впровадження в методику викладання інформаційного права традиції «прив'язування» змістовних особливостей концептуальних положень до персоналії авторів, які виступають їх розробниками, що досить успішно використовується в інших науках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цимбалюк В.С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : монографія /В.С.Цимбалюк. - К.: "Освіта України", 2011. - 426с.
2. Денісова О. С. Роль преси у правовому інформуванні громадян України. Дис...канд. юр. наук.: Національний університет внутрішніх справ 2003, 186 с.
3. Рождественська О. С. Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект) [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Рождественська Олена Сергіївна ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – 191 с.
4. Супрун В. М. Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Супрун Володимир Миколайович ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2010. – 20 с.
5. Мураховська, Т. Є. Формування нових галузей в системі права України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Мураховська Тетяна Єгорівна ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 233 с.
6. Стасюк С. В. Об'єкт інформаційних правових відносин: загальнотеоретичний аспект [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Стасюк Світлана Валентинівна ; Маріуп. держ. ун-т. – Маріуполь, 2012. - 20 с.
7. Письменицький А.А. Взаємодія держави і засобів масової інформації [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Письменицький Андрій Анатолійович ; Університет внутрішніх справ. - Х., 1997. - 22 с.

8. Письменицький А.А., Гапотій В.Д. Загальна теорія інформаційного права: Монографія. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. – 300 с.

УДК 372.834

Рябовол Л.Т., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Результати вивчення масової практики організації навчання правознавства в середній загальноосвітній школі

У статті проаналізувати результати вивчення масової практики навчання правознавства в середній загальноосвітній школі, окреслено проблеми, розроблено окремі рекомендації.

Ключові слова: навчання правознавства, правова предметна компетентність, правові предметні компетенції.

В статье дан анализ результатов изучения массовой практики обучения правоведению в средней общеобразовательной школе, отмечены проблемы, разработаны некоторые рекомендации.

Ключевые слова: обучение правоведению, правовая предметная компетентность, правовые предметные компетенции.

The article analyzed the results of the study of law practice teaching in secondary school, outlined the problems developed some recommendations.

Keywords: education law, the legal subject matter competence, substantive legal competence.

Постановка проблеми. Розробити оптимальну модель навчання правознавства неможливо без попереднього вивчення масової практики його організації. Це передбачає спостереження за ходом навчально-виховного процесу, опитування, інтерв'ювання, анкетування його суб'єктів – вчителів, які викладають правознавства, та учнів, які вивчають цей предмет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти практики навчання правознавства вивчали Н. Жидкова (питання формування предметних умінь з правознавства), С. Нетьосов (використання інформаційно-комунікативних технологій у навчанні основ правознавства), Т. Ремех (навчання правознавства в допрофільній підготовці школярів), Н. Ткачова (формування правосвідомості учнів) тощо, однак, практика навчання правознавства як системного явища не була предметом вивчення.

Мета статті – проаналізувати результати вивчення практики навчання правознавства в середній загальноосвітній школі, окреслити проблеми, розробити окремі рекомендації.

Виклад основного матеріалу. У період з 2008 по 2012 роки нами було опитано 45 вчителів м. Кіровограда, Кіровоградської, Одеської та Черкаської областей щодо різних аспектів організації навчання правознавства в основній (9-ий клас) та старшій школі. Передусім ми намагалися з'ясувати, у чому вони вбачають його мету. Її формування різними вчителями суттєво не відрізнялися і зводилися до наступного: виховання особи, котра буде активно та свідомо брати участь у суспільно-політичному житті країни, у подальшому впливати на державну політику; не лише засвоєння учнями теоретичного матеріалу, а й формування у них умінь використовувати його на практиці, при вирішенні конкретних життєвих ситуацій, вмінь захищати свої права та права інших, орієнтуватися в системі